

Епске народне песме новијих времена – песме о ослобођењу Србије и песме о ослобођењу Црне Горе

Народна епска песма *Бој на Мишару*

► ПРИСТУП КЊИЖЕВНОМ ДЕЛУ

Подсетите се знања из историје о Првом српском устанку и Битки на Мишару. Песму *Бој на Мишару* читајте истраживачки и уочите како историјска збивања и историјске личности добијају уметничку функцију и естетска значења. Проучите однос историјског и легендарног у песми *Бој на Мишару*.

Полећела два врана гаврана
са Мишара поља широкога,
а од Шапца, града бијелога,
кржавијех кљуна до очију
и кржавих ногу до кољена.
Прелећела сву богату Мачву,
валовиту Дрину пребродише,
и честиту Босну прејездише,
те падоше на Крајину љуту,
баш у Вакуп, проклету паланку,
а на кулу Кулин-капетана;
како па'ше, оба загракташе.
Ту излази када Кулинова,
излазила, те је говорила:
„Ја, два врана, два по богу брата,
јесте л' скоро од доње крајине,
од Мишара, поља широкога,
а од Шапца града бијелога?
Јесте л' вид'ли многу турску војску
око Шапца, града бијелога,
и у војсци турске поглавице?

► када – госпођа, љуба, супруга

Јесте л' вид'ли мога господара,
 господара, Кулин-капетана,
 кој' је глава над сто хиљад' војске
 и који се цару зарекао
 да ћ' Србију земљу умирити
 и од раје покупит хараче;
 да ће Црног Ђорђа уватити
 и жива га цару опремити;
 и да ћ' исјећ српске поглавице
 кој' су кавгу најпре приметили?
 Је ли Ђорђа цару оправдио,
 је л' Јакова на колац набио,
 је ли Луку жива огулио,
 је л' Цинцара на ватри испекó,
 је л' Чупића сабљом посјекао,
 је л' Милоша с коњма растргао,
 је л' Србију земљу умирио?
 Иде ли ми Кулин-капетане,
 води л' војску од Босне поносне,
 иде ли ми, хоће л' скоро доћи?
 Не гони ли мачванскијех крава,
 не води ли српскијех робина,
 које би ме вјерно послужиле?
 Каж'те мене кад ће Кулин доћи,
 кад ће доћи, да се њему надам?"
 Ал' бесједе двије тице вране:
 „Ој, госпођо, Кулинова љубо,
 ради бисмо добре казат гласе,
 не можемо, већ каконо јесте.
 Ми смо скоро од доње крајине
 а од Шапца, града бијелога,
 са Мишара, поља широкога,
 виђели смо многу турску војску
 око Шапца, града бијелога,
 и у војсци турске поглавице,
 и вид'ли смо твога господара,
 господара Кулин-капетана,
 и вид'ли смо Црнога Ђорђија
 на Мишару, пољу широкоме;
 у Ђорђија петн'ест хиљад' Срба,
 а у твога Кулин-капетана,
 у њег' бјеше сто хиљад' Турака.
 Ту смо били, очима гледали

кад се двије ударише војске
 на Мишару, пољу широкоме,
 једно српска, а друго је турска;
 пред турском је Кулин-капетане,
 а пред српском Петровићу Ђорђе.
 Српска војска турску надвладала;
 погибе ти Кулин-капетане,
 погуби га Петровићу Ђорђе,
 с њим погибе тридест хиљад' Турак';
 изгибоше турске поглавице,
 по избору бољи од болега,
 од честите Босне камените.
 Нити иде Кулин-капетане,
 нити иде, нити ће ти доћи,
 нит' се надај, нити га погледај!
 Рани сина, пак шаљи на војску –
 Србија се умирит не може!"
 Кад то зачу Кулинова када,
 она цикну како љута гуја,
 па кадуна 'вако говорила:
 „Јао, врани, да зла тога гласа!
 Још ми каж'те, два по богу брата:
 кад сте били, очима гледали,
 знадете ли још ког по имену
 поглавара кој' је погинуо
 од честите Босне камените?"
 Говоре јој двије тице вране:
 „Знамо сваког, госпо Кулинова,
 сваког знамо и казат хоћемо
 поглавара сваког по имену
 и ко их је, кадо, погубио.
 Погибе ти Мехмед капетане
 од Зворника, града бијелога,
 погуби га Милош од Поцерја;
 пак погибе паша Синан-паша
 из Горажда, са Херцеговине,
 погуби га Лазаревић Луко;
 погибе ти мула Сарајлија,
 погуби га Чупић код Дреновца;
 погибе ти Асан Беширевић
 у Китогу, лугу зеленоме,
 погуби га попе Смиљанићу;
 погибе ти дервентски капетан,

Јаков – Јаков Ненадовић, један од најугледнијих војвода Првог српског устанка

Лука – Лука Лазаревић, заповедник коњице, истакао се јунаштвом у овој борби на Мишару

Чупић – Стојан Чупић, истакао се храброшћу нарочито у боју на Мишару

Милош – Милош Стојићевић, војвода поцерски који је после Мишарске битке уништио остатке турске војске

гуја – змија

▶ **Цинцар Јанко Поповић** – истакнути јунак у Првом српском устанку

сјетовати – саветовати

погуби га Ваљевац Јакове,
на Добрави одс'јече му главу.
Нешто Турак' на Саву удари,
на добријем коњма препловише,
утекоше у земљу Њемачку;
ками мајци да утећи могу!
Зачуо их витез Цинцар Јанко,
и зачуо Лазаре Мутапе,
припасаше свијетло оружје,
пријеђоше у земљу Њемачку,
пак по трагу поћераше Турке;
стигоше их на првом конаку,
баш на ушћу код воде Босуца.
Истом Турци на конак одј'али
у Босуту пред бијелом крчмом,
али Цинцар из краја повика:
„Стани, Туре, нијеси утекло!”
С друге стране Мутап повикао.
Кад то зачу Остроч-капетане,
лудо д'јете, одмах се препаде,
аци-Мосто намах обумрије;
ту долеће Цинцар са Мутапом,
Мутап Мосту одсијече главу,
Цинцар Јанко Остроч-капетану;
утече им од Градачца Дедо;
а ни он им не би утекао,
а' у Деда много пријатеља,
па га сакри њемачка господа.
Кад згубише Остроч-капетана,
ту Србини како мрки вуци
од њих пусто одузеше благо,
и добре им коње поваташе,
а њих јадне у Саву бацише
и овако Сави говорише:
„Саво водо, валовита, ладна,
ждери, Саво, наше душманине!”
Посјекоше Остроч-капетана
у Њемачкој пред бијелом крчмом,
не стиде се цара ни ћесара.
Кад то зачу Кулинова када,
љуто цвили, до бога се чује,
јадикује кано кукавица
а преврће како ластавица;

па овако проклињати стаде:
„Бјео Шапцу, не бијелио се,
већ у живој ватри изгорјео,
јер код тебе Турци изгибоше!
Црни Ђорђе, да те Бог убије!
Откако си ти закрајинио,
млогу ти си мајку уцв'јелио,
а љубовцу у род опремио
и сестрицу у црно завио,
и мене си јадну уцв'јелио,
јер ми згуби мога господара,
господара Кулин-капетана.
Попе Луко, рана допадноу,
јер погуби пашу Синан-пашу,
који знаде Босну сјетовати!
О, Милошу, пушка те убила,
јер погуби Мехмед-капетана,
којино је био десно крило
ц'јеле Босне и њене крајине!
О, Јакове, да те Бог убије,
твоји двори пусти останули,
јер погуби Дервен-капетана!
О, Чупићу, жалости дочек'о,
јер погуби мулу сарајевског,
који знаде и цару судити!
О, Китоже, не зеленио се,
Смиљанићу, не веселио се,
јер погуби Беширева Асу
кога љепшег у свој Босни нема!
Остаде му злато испрошено!
О, Цинцаре, да те бог убије –
мало јада по Турђији радиш,
ја шта тражиш по земљи Њемачкој?
Јер погуби Остроч-капетана,
лудо д'јете, јединца у мајке.”
То говори Кулинова када,
то говори, а с душом се бори;
доље паде, горе не устаде,
већ и она црче од жалости.

Извор: Вук Стефановић Караџић,
Српске народне ијесме IV,
Нолит, Београд, 1969.

♦ Како сте доживели песму *Бој на Мишању*? Шта је на вас оставило посебан утисак? Образложите зашто.

♦ Изложите тематику и мотивску структуру песме. Шта чини уметнички свет ове песме? Какву улогу има мотив враних гавранова (упоредите са косовским збивањима)?

♦ Које композиционе целине уочавате? Представите њихову садржину. Протумачите уметничку улогу градације на крају првог и другог дела песме.

♦ Наративни глас гавранова о сукобу Срба и Турака, као сведока догађаја, уведен је ради успостављања епске објективности. Нађите места у песми која доказују тежњу ка објективном излагању.

♦ У каквом су односу питања Кулинове каде и одговори гавранова?

♦ У реторским питањима Кулинове каде исказана је слика њених жеља са становишта власти и неумољиве и сурове силе. Какав поглед на свет је овим показала када? Шта је супротно томе?

♦ Уочите у песми уметнички ефекат контраста и приповедања из обрнуте перспективе.

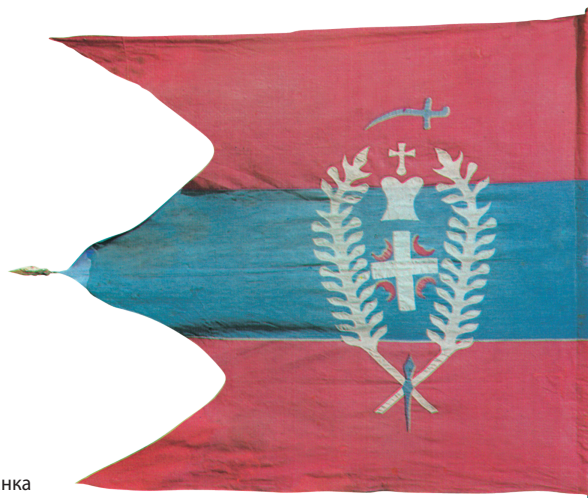
♦ Запазите ставове народног певача према устанку и ликовима устаника. Шта се на тај начин поручује савременицима?

♦ Ову песму Вук је записао од Филипа Вишњића. Процените уметнички домет слепог певача.

♦ Имајте у виду да је Вук песму забележио у Срему у време Другог српског устанка и да су стихови гуслара Филипа Вишњића:

*Храни сина њак шаљи на војску,
Србија се умирић' не може*

одјек историјских дешавања, који у песми имају високу етичку и естетску улогу, те се доживљавају као поента целе песме.

Застава из Првог српског устанка

ПОЈМОВНИК

Хроничарске песме – устаљен назив за епске песме које се певају одмах после догађаја или су непосредно после њега забележене. Иако без ширине епско-националног захвата и надахнућа, ове песме могу имати документарну, али и уметничку вредност непосредног исказа.

Хелен Ли Рид, *Карађорђе*, цртеж, 1917. година

С пролећа 1815. Вук Караџић се налазио у Фрушкој гори, у манастиру Шишатовцу, као гост архимандрита Лукијана Мушицког. Чувши за Вишњића, дозвола га је одмах после Ускрса. Записао је од њега петнаест песама... Вишњић је испричао Лукијану Мушицком како је започињао песме о устанку. Питао је, вели, ратнике када су се враћали с бојишта: „ко је предводио“, „где су се тукли“, „ко је погинуо“, „против кога су ишли“. Пробирао је, значи, грађу. Певач није испричао Мушицком како је суве појединости претварао затим у песништво. Те тајне није ни сам био свестан. Од својих нових песама Вишњић је читавих десет посветио дринском ратишту – бојевима на Чокешини, Салашу, Мишару.

(Владан Неђић, *Вукови певачи*)

Епске песме новијих времена, песме о ослобођењу Србије и песме о ослобођењу Црне Горе – Певају о борбама за ослобођење од Турака. Опевају догађаје из XVIII и XIX века. Најпознатије песме о ослобођењу Србије су: *Почетак буне против дахија, Бој на Мишару, Бој на Чокешини, Узимање Ужица* и друге. Многе од ових песама забележене су непосредно после догађаја и веродостојно сведоче о месту боја, редоследу битака, наоружању, подвизима јунака, распореду војске и опису боја. Најбројније су хроничарске песме. Већину песама из устаничког тематског круга испевао је Филип Вишњић, а Вук Караџић их је записао 1815. године у Срему. Значајне песме о ослобођењу Црне Горе су *Три сужња, Пијери и Тахир-џаши, Перовић Бајрић* и друге.

СТВАРАЛАЧКА РАДИОНИЦА

Обрадите тему по избору:

- *Историјско и уметничко у нашој народној епизици*
- *У току шамних векова створен је златни век наше књижевности. Наша класика једина и права* (Васко Попа)

АКО ЖЕЛИТЕ ВИШЕ

1. Прочитајте извод из коментара великог светског интелектуалца и лингвисте Јакоба Грима.

Ова српска природна поезија заслужује у сваком погледу опште интересовање и проучавање, што већ почиње да се испољава. Од времена Хомерових спева нема заправо у целој Европи појава која би нам тако као она могла објаснити суштину и порекло епа. Гледамо како се сваки значајан догађај, све ома до у најновије доба, претвара у песме, које се живе преносе од уста до уста певача.

(Јакоб Грим поводом Вуковог издања *Српских ђесама* из 1825)

2. Из наредног одломка сазнаћете колики је био одјек наше народне поезије у Европи и свету, као и колико је Вук допринео томе.

Појавивши се у Европи у време пуног процвата романтизма, српска народна поезија доживела је изванредну рецепцију. Обелодањена у антологијским примерима Вукове збирке одговарала је „кругу ишчекивања“ европске културне јавности, постајући жива потврда прво Хердерових, а затим Гримових идеја о усменом песништву. Јакоб Грим је почео учити српски језик да би песме могао читати у оригиналу, сваку нову збирку српских народних песама пропратио је тананим поетским анализама. Ставио их је наредом с *Песмом над ђесмама*, да би то исто касније учинио и Гете... Српској народној књижевности је тиме био омогућен улазак у велики свет...

Вукове збирке преводене су на немачки језик готово упоредо с новим објављивањем, понекад и пре тога, непосредно из Вукових рукописа или казивања. Грим се и сам појавио као преводилац. Тереза Албертина Лујза фон Јакоб–Талфи превела је двеста педесет лирских и епских песама већ 1825. године. У својој компаративној студији поводом Вукове књиге из 1833. године оценила је појаву збирке српске народне поезије као „један од најзначајнијих књижевних догађаја модерног времена.“

На основу њених превода настају преводи на друге језике. Да споменемо само неке међу најранијим, на енглески (Џон Бауринг), на француски (Е. Војар), на шведски (Финац Јохан Рунерг), на руски (Пушкин). Песме се иначе преводе на све словенске језике. Чувена мистификација српских народних песама П. Мерима – *Гусле* (1827) има далекосежно утицаја у европским књижевностима. На *Сорбони* Клод Форијел (1831/31), а на *Колежде-Франсу* Адам Мицкјевич (1841) држи специјални курс о српској народној поезији. У Америци, муж Т.А.Л. фон Талфи, Едвард Робинсон, чувени професор теологије, држи у Њујорку предавања о српским народним песмама.

Свежи и звучни десетерац, назван „српски трохеј“, постао је не само предмет изучавања већ и узор спевавања. Гете је „своје властите љубавне песме певао у трохејима“. Тако је трохеј „постао значајна песничка форма у немачкој књижевности“, и не само у њој.

С Вуковим временом завршио се и период „класичног“ народног песништва, када је оно достигло врхунски домет.

(Нада Милошевић Ђорђевић, *Народна књижевност*)